

HOẠT ĐỘNG CỦA PHONG TRÀO MINH TÂN Ở TỈNH MỸ THO NHỮNG NĂM ĐẦU THẾ KỶ XX

NGUYỄN PHÚC NGHIỆP*

2. Mỹ Tho, từ năm 1908, xuất hiện một phong trào đấu tranh mới được gọi là Phong trào Minh Tân (Minh đức Tân dân). Phong trào này do Trần Chánh Chiểu (Gilbert Chiểu) phát động. Đây là sự kết nối giữa Phong trào Đông Du và Phong trào Duy Tân, chủ trương cải cách xã hội, chấn hưng dân trí, bồi dưỡng dân khí và phát triển công thương, cạnh tranh với tư bản Pháp và tư bản Hoa kiều nhằm đánh đuổi thực dân Pháp, giành độc lập cho đất nước.

Về công thương, Trần Chánh Chiểu và các nhân vật chủ chốt của phong trào xúc tiến thành lập các cơ sở kinh doanh, như khách sạn, hàng xưởng, hội buôn,...

Lúc bấy giờ, tại Mỹ Tho, đối diện với ga xe lửa và bến tàu lục tỉnh, có Khách sạn Nam Kỳ do Huỳnh Đình Diển, một nhân sĩ yêu nước ở Gò Công, làm chủ. Để tạo điều kiện thuận lợi cho hoạt động của phong trào, Huỳnh Đình Diển đã cho Trần Chánh Chiểu mượn khách sạn này. Trần Chánh Chiểu cho đổi tên thành "Minh Tân khách sạn", có lúc ông trực tiếp quản lý, có lúc ông giao cho Nguyễn Minh Triết (Cá Trận) hoặc Nguyễn Chánh Sát quản lý. Khách sạn

Minh Tân thực sự là cơ sở kinh tài, nơi liên lạc, hội họp, diễn thuyết và phân phát tài liệu, nhất là sách báo do Phan Bội Châu gửi từ nước ngoài về để tuyên truyền cho phong trào.

Hoạt động kinh doanh của Khách sạn Minh Tân khá đa dạng, bao gồm:

- Kinh doanh phòng ngủ và ăn uống:

Theo báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 30-1-1908 thì "giá phòng hạng nhứt trọn đêm hay 24 giờ là 1,10 đồng, hạng nhứt một buổi trưa là 0,5 đồng; hạng nhì trọn đêm hay 24 giờ là 0,8 đồng, hạng nhì một buổi trưa là 0,4 đồng. Trà lá dù, nước rửa mặt, nước tắm sạch sẽ, cơm ăn tự ý, muối ăn mấy các thì tại mình".

- Buôn bán tạp hóa:

Báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 4-10-1908, đăng quảng cáo khách sạn "có bán trà ngon, nước mắm Phú Quốc đựng ve, chiểu, sáp, savon (xà bông) và tạp hóa".

- Tổ chức biểu diễn ca nhạc tài tử:

Báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 4-10-1908, đăng quảng cáo tại khách sạn vào "mỗi buổi chiều từ 5 giờ đến 10 giờ, có nhạc tài tử ca xang, huê đáng thài ru chắp trời".

* TS. Đại học Tiền Giang

Được biết, huê dâng là cò dào, thài, ru, chập, trồi là những điệu hát có tính cách chúc mừng.

· Tư vấn và thực hiện miễn phí các dịch vụ về pháp luật:

Báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 19-3-1908, đăng "lời Kinh cáo của ông J. B Xuân yêu cầu đồng bào có sự chi oan ức thì gởi thơ (thư) thuật dấu đuôi cho tôi nghe rồi tôi coi luật có hay không thì tôi sẽ trả lời lại cho mà biết, như sự oan ức thiệt, vì theo luật không có, thì tôi sẽ liêu công mà tố cho nhà nước rõ sự oan ức đó mà xin. Gởi thơ tại Minh Tân khách sạn".

Đồng thời, Trần Chánh Chiểu cũng cho thành lập "Nam Kỳ Minh Tân công nghệ" có trụ sở đặt tại khách sạn Minh Tân. Đây là công ty cổ phần, có điều lệ, có vốn cố định (1.000 đồng, tương đương 25.000 francs) với 17 sáng lập viên, trong đó có đến 9 sáng lập viên là người tỉnh Mỹ Tho, bao gồm Trần Văn Bình ở làng Lương Phú (nay là Lương Hòa Lạc, Chợ Gạo), Trần Quan Xuân ở làng Bình Cách (nay là Tân Bình Thạnh, Chợ Gạo), Nguyễn Tử Thức ở làng Đồng Sơn (nay là Đồng Thạnh, Gò Công Tây), Dinh Văn An ở làng Bình Hải (nay là Song Bình, Chợ Gạo), Lê Văn Thiến ở làng Kim Sơn (Châu Thành), Lê Văn Chức ở làng Bình Thạnh Đông (nay là Long Bình, Gò Công Tây), Lê Văn Cửu ở làng Long Hòa (Lương Hòa Lạc, Chợ Gạo), Huỳnh Đinh Diển ở làng Thành Phố (thị xã Gò Công).

Việc thành lập "Nam Kỳ Minh Tân công nghệ" nhằm mục đích như đã ghi trong Điều lệ là: "1. Lập lò nghệ tại Nam K, lò chỉ, lò dệt, lò savon (xà bông), thuộc da và pha ly (pha lê),... 2. Dạy con nít An Nam học nghề ấy", thực chất là nhằm cạnh tranh với tư bản Pháp và tư bản Hoa kiều, phát triển tiểu thủ công nghiệp, đào tạo nguồn nhân

lực có trình độ, giáo dục hướng về thực nghiệp, khẳng định vị trí kinh tế của giai cấp tư sản Việt Nam.

Hoạt động kinh doanh của công ty diễn ra như sau:

- Báo *Lục tinh tân văn* ra ngày 13-3-1908 cho biết, việc đóng tiền các phần hùn được tiến hành trong nội tháng 3 này: "Thâu kỳ nhứt nội tháng này phải đóng cho tất. Cuối tháng thì sẽ rao sổ chư vị có đóng bạc. Cứ xin bạn đồng bang phải giữ lời hứa, chớ khai giêng tri mà hư việc cá".

- Báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 9-4-1908, nhắc lại việc kêu gọi các cổ đông đóng tiền cổ phần và ghi thêm "Có đóng bạc thi đóng tại Minh Tân khách sạn Mỹ Tho hoặc là Nam Trung khách sạn Sài Gòn".

- Báo *Lục tinh tân văn*, ra tháng 6-1908, cho biết: "Minh Tân công nghệ đã nhóm Đại hội hôm ngày 31 Mai (tháng 5). Nay đã nộp điều lệ cho notaire cầu chứng, vài ngày nữa sẽ rao và in ra 3.000 cuốn (điều lệ) phát cho chư vị có hùn, trong chứng một tháng nữa sẽ khi (khởi) công".

- Báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 17-6-1908, đưa tin, những người sáng lập mở Đại hội và lập vi bằng tại Minh Tân khách sạn, cử ông Nguyễn Chánh Chiểu làm Tổng lý, ông Nguyễn Viên Kiều làm Chánh hội, ông Trần Quan Xuân làm Tư thư. Ngoài ra, còn cử 4 ông phái viên nghị sự và 5 ông phái viên thị sự. Đại hội đồng ý mua một sô đất tại làng Diêu Hòa (Mỹ Tho). Sô đất này rộng hơn một mẫu với giá mỗi thước vuông là 1 cắc, trả tiền mặt để xây dựng cơ sở sản xuất ngay lập tức.

Báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 4-7-1908, cho biết: "đất đã mua gần xong, lô gần cát. Đã phái người ra Tonkin (Bắc Kỳ) mà học cách thức làm hộp quẹt cùng mướn thầy thợ. Bạc thâu vô ngày hôm nay gần 9.000 đồng, còn nhiều vị chưa đóng bạc

hùn thì xin ráng mà đóng cho mau, vì ít lâu đây công ty cần dùng lắm".

- Báo *Lục tỉnh tân văn*, ra ngày 23-7-1908, đăng lời rao của công ty là đã mua đất của ông de Balmann gần cầu sắt Mỹ Tho, ngang rạp hát Tư Lài và tiến hành giải tỏa mặt bằng: "cúi xin vị nào có mồ mà tại đó phải dời di chỗ khác để công ty lo cất lò dầu và savon. Hạn ba tháng, như không chịu dời thì sẽ xin phép quan mà dời chung vào nghĩa địa của làng". Đồng thời, công ty cũng cho biết, sẽ nấu dầu dừa, trước để bán, sau để làm savon; và bắt đầu tuyển công nhân với lương tháng 50 đồng, tương đương 125 francs, cho những ai biết nấu dầu dừa hoặc biết cách làm savon. Những người có phần hùn, muốn cho con học hai nghề ấy thì gởi đơn và lý lịch của đứa trẻ cho công ty.

- Báo *Lục tỉnh tân văn*, ra ngày 6-8-1908, đăng lời gọi "đầu giá mướn trông trào đất của công ty mới mua và đắp nền nhà lò dầu, lò savon và nhà học việc".

- Báo *Lục tỉnh tân văn*, ra ngày 13-8-1908, loan tin công ty đã tìm được thây, thợ làm savon và sẽ nhóm họp hội nghị cổ đông để định việc xây cất lò sản xuất savon. Tổng lý Trần Chánh Chiểu ra thông báo cho các cổ đông, nếu ai có con muốn học nghề thì gởi con đến, thời hạn học là 7 năm. Công ty dài thọ ăn ở, cha mẹ lo phần quần áo, mùng mền. Nếu học giỏi, học viên sẽ được hưởng lương tháng, còn ngược lại, nếu không siêng năng, vô kỷ luật thì sẽ bị trả về gia đình. Sau khi thành nghề, học viên phải phục vụ cho công ty trong thời hạn 7 năm. Trong thời gian học nghề, học viên được học kỹ thuật, sáng từ 6 giờ đến 10 giờ, chiều từ 2 giờ đến 5 giờ, thời gian còn lại trong ngày thi học chữ Quốc ngữ, chữ Pháp và toán. Ngày thứ Năm và Chủ nhật thì học thể

thao và làm vệ sinh xưởng sản xuất, phòng học và nhà ở. Học viên theo đạo Thiên Chúa hoặc đạo Phật, đến ngày lễ đạo, được nghỉ để đi nhà thờ hay đi chùa. Mỗi năm, học viên được nghỉ 30 ngày bái trường, 15 ngày tết Nguyên đán, 15 ngày lễ Quốc khánh nước Pháp (14-7). Công ty nghiêm cấm việc trừng phạt học viên bằng cách đánh đập. Nếu học viên nào vi phạm nội quy thì cho đứng ngoài cửa lớp, rồi báo cho giám thị dẫn đến Tổng lý để quyết định hình thức kỷ luật.

- Báo *Lục tỉnh tân văn*, ra ngày 20-8-1908, cho biết "nhiều người hùn đã gởi đơn cho con đi học làm nghề savon. Hạn một tháng nữa là khép số". Công ty ra bố cáo thu mua nguyên liệu: "Bốn hiệu chịu mua hột du dù dầu và hột bông vải. Lục châu ai có thì nên gởi thơ đến mà thương nghị, còn ai không có thì nên trồng, bỏ đất làm chi cho uổng. Kiếm hột vải bảy, nó cũng mọc như chổi".

- Báo *Lục tỉnh tân văn*, ra ngày 3-9-1908, đăng tin công ty sẽ "thu mua 100.000 trái dừa khô để làm savon, ai có thì đem đến bán".

Báo *Lục tỉnh tân văn*, ra ngày 5-9-1908, tường thuật việc công ty mở hội nghị cổ đông. Tại hội nghị, Tổng lý Trần Chánh Chiểu đề nghị chỉ 1.000 đồng "đặng mua đồ bên Tây về mà bán, những lá giấy bông, tượng sơn thủy...". Sau đó, Chánh chủ hội Nguyễn Viên Kiều mời những người dự hội nghị đến xem việc xây dựng xưởng sản xuất. Trước khi hội nghị bế mạc, ông Tổng lý tặng mỗi người 4 cục savon do công ty sản xuất thử nghiệm "đặng đem về mà xài thử, tốt xấu sẽ đem lời luận của các ông đăng trên *Lục tỉnh tân văn*".

- Báo *Lục tỉnh tân văn*, ra ngày 10-9-1908, đăng quảng cáo trên hai trang lớn về Savon hiệu Con Vịt do công ty sản xuất:

"Tốt hơn của chèc (Hoa kiều) làm, bán nhiều: hạng nhứt, 100 kilos giá là 20 đồng, hạng nhì, 100 kilos giá là 15 đồng, hạng ba, 100 kilos giá là 10 đồng. Bán giá rẻ lắm: hạng nhứt, một cục 200 grammes 4 chiêm (4 xu), hạng nhì, một cục 3 chiêm, hạng ba, một cục 2 chiêm". Đồng thời, kêu gọi bà con nên mua hàng của công ty do người Việt thành lập: "Bạn đồng bào phải ráo giùp nhau cho nên việc".

- Báo Lực tinh tân văn, ra ngày 22-10-1908, cho biết mặt hàng xà bông của Công ty Minh Tân sản xuất đạt chất lượng tốt, dù sức cạnh tranh mặt hàng cùng loại do tư sản người Hoa sản xuất. Điều này giúp cho người tiêu dùng được hưởng lợi: "Từ ngày có savon Minh Tân ló ra bán giá rẻ, thi savon các Khách (Hoa kiều) cũng hạ giá theo, nên nay công ty hạ giá bán cho các đại lý hơn, hoặc ai mua từ 100 kilos sấp lên cũng nhờ được".

Hưởng ứng phong trào Minh Tân, ở Mỹ Tho có một số người hợp tác với nhau thành lập "Minh Tân túc mě tổng cuộc". Đây là công ty cổ phần buôn bán thóc gạo nhằm cạnh tranh thương mãi với tư sản mại bản Hoa kiều và tư sản Pháp trong việc kinh doanh và xuất khẩu thóc gạo.

+ Mục đích này được thể hiện qua các "lời rao" sau đây:

Lời rao của 12 người khởi xướng thành lập "Minh Tân túc mě tổng cuộc" đăng trên Lực tinh tân văn, ra ngày 30-1-1908: "Nghề buôn lúa ở Nam Kỳ mình ai ai cũng biết nghề thứ nhứt chẳng cần phải nói giông dài, mà lâu nay người mình không làm dặng, là tại tánh chịu sút cửa dưới. Còn ở phương Tây, nhiều cái công ty hùn cho tới ngàn người, vốn cũng dặng trăm muôn đồng, họ làm coi như chơi, bởi có chọn một người thông

thạo tân làm thẩy, kêu là General manager đăng bày biểu các việc, còn muốn vốn cho nhiều nữa phải thế chun cái sổ biên chung sổ bạc mình hùn dặng bao nhiêu cho hăng, kêu là Trust company, thì vay cũng dặng bằng số đó. Bây giờ thì người Trung Quốc cũng bắt chước rồi đó. Còn người xứ mình chẳng phải là cây đá tượng hình nên không làm chi hết, nay chúng tôi quyết lực người đồng chí trong bọn đồng bào mình mà kêu gọi, ông nào, bà nào biết việc duy tân thi hãy tham gia".

- Lời rao của Phạm Ngọc Túy, tự Huê Dương, ở làng Kim Sơn, tổng Lợi Trường đăng trên Lực tinh tân văn, ra ngày 13-2-1908, như sau: "Trong xứ Nam kỳ ta thi tôi tưởng chắc việc lúa gạo là phần lợi thứ nhứt, vì đã nhiều mà lại tàu các nước tới lui hoài, không khi nào ngọt bến. Còn người Thanh thương (thương gia Hoa kiều) thi thời lập tiệm này hăng kia trong xứ ta có trên hai trăm cái mà mua lúa và trữ lúa. Tôi thiệt lấy làm tủi thầm mà rơi lụy không biết là đường nào vì xứ ta chẳng phải là không có người khôn ngoan mà sao lại chịu thua sút như vậy".

- Lời rao của "Minh Tân túc mě tổng cuộc" đăng trên Lực tinh tân văn, ra ngày 2-4-1908: "Bạn đồng bào ôi! Tôi nói đó là chẳng chi Thanh khách (Thương gia Hoa kiều) nó đã hưởng sự phú quý của chúng ta rồi mà nó lại thêm đem lòng gian lận khi (khinh) bạc chúng ta nhiều chỗ thảm thiết lắm, coi như Miệt Vườn mình có chỗ lúa lên 5, 7 trăm bao mà bán cho nó thì nó chê bai bét bẽ, dặng có bớt giá của mình, mình tung không lẽ chờ về, phải bán đổ cho nó mà lấy tiền, đến khi nó cắn nó lại ăn gian trong một bao lúa của mình ít nữa là một kilô hay là nửa kilô, mà trong một năm

tính số lúa của mình nó ăn gian đó biết là mấy triệu kilô".

+ Hoạt động của "Minh Tân túc mě tổng cuộc" là nhờ vào vốn cổ phần của các cổ đông.

- Báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 13-2-1908, đăng đề nghị của Phạm Ngọc Túy về trị giá của mỗi cổ phần: "định ngân bốn một trăm muôn đồng bạc, mỗi phần hùn là hai đồng bạc, ai có ý kiến gì về việc này hoặc gởi giấy hùn thì cứ gởi về cho ông Gilbert Chiểu ở Minh Tân khách sạn, Mỹ Tho. Người hùn bạc sẽ được một quyền điều lệ và cấp biên lai cho làm bằng, kêu là Minh Tân thương hùu".

- Báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 12-3-1908, cho biết, mỗi phần hùn được định lại là một đồng, nhưng người nào góp từ 10 phần hùn (tức 10 đồng) trở lên thì mới được công nhận là cổ đông. Có 25 vị góp hùn đầu tiên, trong đó, có đến 21 vị là người Mỹ Tho, chỉ có 1 người ở Bến Tre, 1 người ở Bến Cát (Thủ Dầu Một), 1 người ở Trà Ôn, 1 người ở Rạch Giá, với tổng số tiền là 16.980 đồng, trong đó Trần Văn Hải ở làng Lương Phú, tổng Thạnh Quơn góp 3.000 đồng, ông Trụ ở tổng Thuận Bình góp 2.000 đồng, Phạm Ngọc Túy góp 1.000 đồng, ông Gilbert Chiểu góp 1.000 đồng. Báo *Lục tinh tân văn*, ra ngày 9-4-1908, loan tin công ty định lại mỗi phần hùn là 10 đồng và có một số người ở Vĩnh Long, Thủ Dầu Một góp thêm phần hùn với số tiền là 500 đồng.

Bên cạnh đó, một số hội buôn nhỏ cũng được thành lập, như "Tân Hóa thương hội" ở Tân Thuận Bình (Chợ Gạo) và "Nam.Kỳ thương cuộc" ở Mỹ Tho.

"Tân Hóa thương hội" do Phan Văn Đạt thành lập. Báo *Lục tinh tân văn*, số 1 (1907) đăng điều lệ của thương hội, gồm có 13 điều, trong đó ghi rõ trị giá của mỗi cổ phần và mục đích hoạt động: "Vào hội mỗi

một hùn là 10 giạ lúa để lập một tiệm buôn bán hàng hóa và các vật".

"Nam kỳ thương cuộc" do Trần Văn Thạnh ở Chợ Gạo thành lập nhằm "lập sở nhà máy xay lúa, lập hằng ăn lúa gạo (để trực tiếp xuất khẩu) hoặc là lúa con dân đưa vào thông thái thi cho nó qua bên Tây học bác vật" (báo *Lục tinh tân văn*).

Trên lĩnh vực giáo dục, để tuyên truyền cho phong trào Minh Tân, năm 1907, các thầy giáo ở Mỹ Đông Trung (Long Trung, Cai Lậy) thành lập một trường học mang tên là "Đồng Văn học quán", có chủ trương và hoạt động tương tự như "Đông Kinh nghĩa thục" ở Hà Nội. Trường này thu hút được nhiều thanh thiếu niên đến học. Nội dung giảng dạy của trường mang tính chất cải cách, hướng về việc giáo dục lòng yêu nước và hô hào thực nghiệp, chống lối học từ chương, như dạy chữ Quốc ngữ, chữ Pháp, thể dục và các môn thuộc lĩnh vực khoa học tự nhiên, khoa học nhân văn cho học sinh.

Bên cạnh đó, một số giáo viên ở Gò Công thành lập "Hội tương tế giáo viên" nhằm giúp đỡ lẫn nhau khi hữu sự. Báo *Lục tinh tân văn*, số 2, ngày 21-11-1907, đăng mục đích thành lập hội như sau: "Ngừa trong anh em trong ty, rán mờ lòng rộng rãi, mà gây cho nên việc, được lấy nghĩa khí một phen mà dặng cứu giúp nhau trong cơn hoạn nạn".

Về mặt xã hội, một cuộc vận động thực hiện nếp sống mới được triển khai ở khắp nơi và được nhân dân tích cực hưởng ứng, như các phong trào để tóc ngắn, mặc áo phục, bài trừ hủ tục và nạn cờ bạc, rượu chè, chống mê tín dị đoan, cải cách phong tục,...

Với những hoạt động sôi nổi đã nêu trên, Mỹ Tho - Tiền Giang xứng đáng được xem

là một trong những "cái nôi" của phong trào Minh Tân ở Nam Kỳ.

Điều đáng chú ý, lực lượng tham gia Phong trào Minh Tân đa phần là địa chủ, trí thức, công chức và hương chức ở nông thôn tham gia. Nó chưa lôi cuốn được nông dân, giai cấp chiếm đa số trong xã hội và bị áp bức, bóc lột tàn bạo nhất. Bởi vì, như lý giải của Sơn Nam trong *Miền Nam đầu thế kỷ XX: Thiền địa hội và cuộc Minh Tân* là: "Giới thiền chủ Nam kỳ chưa lột xác để trở thành tư bản được, để có thể nghĩ đến chuyện giàm địa tớ hay cài cách thiền địa".

Năm 1910, do Trần Bá Thọ (con của tên tay sai thực dân Pháp Trần Bá Lộc) tố cáo, thực dân Pháp tiến hành khám xét Khách sạn Minh Tân, bắt Trần Chánh Chiểu và hàng chục người khác. Từ đây, Phong trào Minh Tân kể như chấm dứt sau hai năm hoạt động vô cùng sôi nổi và có tiếng vang trên cả nước.

Hoạt động của Phong trào Minh Tân ở Mỹ Tho những năm đầu thế kỷ XX nói lên lòng yêu nước của nhân dân ta nói chung và bộ phận tư sản dân tộc nói

riêng. Đồng thời, nó đã tạo cơ sở xã hội thuận lợi cho các phong trào yêu nước ở Việt Nam tiếp thu Chủ nghĩa Mác-Lênin và quan điểm cách mạng của Hồ Chí Minh vào những năm tiếp theo. Sơn Nam, trong sách đã dẫn, đã có lý khi viết: "Vào những năm mà cuộc Minh Tân phát khởi, mức sống của thiền chủ ở miền Nam đang lên cao, thiền chủ bức trung hoặc bức đại có mức sống khỏe hơn một thương gia. Nếu dư tiền, người thiền chủ cứ đầu tư vào công việc mua bán đất. Đất là bất động sản, nằm đó, không bị hao mòn, thiền chủ không bận tâm mệt trí hàng ngày như người chuyên mua bán. Tương lai người thiền chủ vào những năm ấy quá sáng sủa. Ở Hậu Giang còn hàng chục vạn mẫu đất đang chờ đón; họ cứ chạy chọt khéo léo là dễ dàng trở thành đại thiền chủ. Do đó, mấy ông thiền chủ, Phó tổng, Cai tổng chịu tham gia việc Minh Tân, chú ý đến thương mai và công nghệ là do động cơ yêu nước hơn là ham làm giàu. Họ làm vì tự ái dân tộc, vì muốn đánh đổ thực dân Pháp, muốn cho đồng bào tự cường" (1).

CHỦ THÍCH

(1). Những đoạn trích từ báo *Lực tình tân văn* trong bài viết này đều được rút ra từ quyển *Miền Nam đầu*

thế kỷ XX: Thiền địa hội và cuộc Minh Tân của Sơn Nam do Nxb. Phù Sa (Sài Gòn) ấn hành năm 1974.